

ДІАЛЕКТИКО-ДІАЛОГІЧНА СУТНІСТЬ ФЕНОМЕНА ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТІ ЯК ПОЛІФОНІЇ ТЕКСТІВ

В.О. Самохіна, докт. філол. наук (Харків)

Стаття фокусує увагу на феномені інтертекстуальності як поліфонії текстів. Одне з найбільш дискусійних теоретичних питань стосується діалектико-діалогічного підходу до інтертекстуальних відношень, які можуть бути розглянуті як комплементарні.

Ключові слова: діалектичний принцип, діалогізм, ігрова діяльність, інтертекстуальність.

Самохіна В.А. Диалектико-диалогическая сущность феномена интертекстуальности как полифонии текстов. Стаття фокусує увагу на феномені інтертекстуальності як поліфонії текстів. Один з найбільш дискусійних питань стосується діалектико-діалогічного підходу до інтертекстуальних відношень, які можуть бути розглянуті як комплементарні.

Ключевые слова: диалектический принцип, диалогизм, игровая деятельность, интертекстуальность.

Samokhina V. A. Dialectical and dialogical nature of the phenomenon of intertextuality as text polyphonymy. The article is focused on the phenomenon of intertextuality as text polyphonymy. One of the most challenging theoretical questions concerns the problem of dialectical and dialogical approach which can be viewed as complementary.

Key words: dialectical principle, dialogism, intertextuality, playing activity.

«Висловлювання М.М. Бахтіна про діалогічність
тексту – втілення однієї з великих ідей гуманітарного
знання» [8, с. 121].

Присвячується 120-річчю М.М. Бахтіна (1895–1915)

Актуальність та теоретична важливість цієї роботи визначається внеском до розробки принципів діалектичної логіки і концепції діалогізму стосовно теорії інтертекстуальності. Методологічною основою є положення, сформульовані у працях Р. Барта, М. М. Бахтіна, Ж. Женетта, Ю. Кристевої, Ю. М. Лотмана, М. Риффатера, Ю. С. Степанова та ін. Новизною статті є також міркування про природу інтертекстуальності як ігрової методології в її діалогічній діяльності, де виявляються індивідуальність *Homo Ludens* і, відповідно, підвищена інформативність, концептуальність, підтекстовість. Таким чином, наше дослідження розширює уявлення про основоположні аспекти концепції діалогізму, що доповнює знання про сутність явища інтертекстуальності та способи його функціонування у тексті та дискурсі. Концептуальне ядро роботи може слугувати базою для

подальших досліджень в області цієї проблематики.

Поліфонія світової культури, що складається із самобутніх та перехресних культур і субкультур, а також різноманіття існуючих текстів і, як наслідок, явище інтертекстуальності – це перше, що спадає на думку при аналізі реальностей культури та мови [1, с. 157]. Тексти вступають у відносини один з одним та з людиною. Змінювати і оцінювати відносини як такі може тільки людина [там само, с. 160]. *Homo Creans*, створюючи новий текст, вступає із «старим» текстом у творчий контакт, діалог, становлячись відображувачем зв'язку поколінь та їх традицій. «Циркуючи в комунікативному просторі, текст підпадає під різновекторні трансформації» [12, с. 70].

Теорія інтертекстуальності, в основі якої перебувають принципи дешифровки та інтерпретації

взаємопов'язаних текстів, спирається на *концепцію діалогізму та закони діалектичної логіки*. Формування і розвиток знань Людини Створючої пов'язуються з загальними та специфічними законами і принципами діалектики [див. дет. 9, с. 43], які являють собою правила розвитку людського пізнання і мислення, що фіксуються у мові і тексті – хранителях матеріальної і духовної культури. Центральну роль в осягненні феномена інтертекстуальності як поліфонії текстів грають принципи діалектичного *протириччя, взаємозв'язку та саморозвитку*, і розуміються як єдність протилежних характеристик А і В, що належать різним об'єктам, які саморозвиваються. Ці характеристики одночасно виключають і передбачають одна одну, знаходячись у взаємодії, що розгортається у часі і просторі. Їх взаємопокладання забезпечує цілісність об'єкта. Діалектичне протириччя є *джерелом змін і саморозвитку* об'єкта. До базових принципів діалектичної логіки відносяться також *принцип відображення та принцип творчої активності суб'єкта*. Вправно побудований інтертекст можна пов'язати з проблемою аргументації (наприклад, комічної), і вважати інтертекстуальний текст засобом створення комічного, і таким, що сприяє розкриттю одного з його механізмів, побудованих на інконгруентності.

Основні принципи діалектичної логіки безпосередньо пов'язані з концепцією діалогізму М.М. Бахтіна та інших учених (В.С. Біблер, М. Бубер, Платон, С.Л. Франк). Сократ уперше застосував термін «діалектика» для позначення мистецтва вести ефективний діалог, в якому досягається істина, поставив за мету перемогти у спорі. М.М. Бахтін підкреслює діалогічний характер відносин між текстами і всередині тексту, їх особливий (нелінгвістичний) характер, *зв'язок діалогу та діалектики* (виділено – нами. В.С.) [6, с. 283]. Ці відносини вчений відносить до металінгвістики: діалогічні відносини між висловлюваннями, що пронизують також зсередини і окремі висловлювання (мовленнєві твори) [4, с. 193]. Можна провести паралель між поняттям «металінгвістика» у М.М. Бахтіна та терміном багатьох структуралістів і постструктуралістів – «інтертекстуальність». Гуманітарне мислення з'являється як діалог тексту (предмет вивчення та обміркову-

вання) та контексту (такий, що запитує, заперечує і т. ін.), в якому реалізується пізнавальна та оцінююча думка [там само]. Дослідник розробив концепцію чужого мовлення, суть якої полягає в тому, що чуже мовлення в тексті інтерпретується як переробка та передача чужого висловлювання. Думка про взаємодію/діалогізм текстів експліцитно виражена в тезах М.М. Бахтіна: «Текст як висловлювання, що включене у мовленнєве спілкування (текстовий ланцюг) певної сфери. Текст як своєрідна монада, що відображає в собі тексти (у межах) певної смислової сфери. Взаємодія всіх смислів (оскільки вони реалізуються у висловлюваннях). Діалогічні стосунки між текстами та всередині тексту [5, с. 228]. Слідом за Бахтіним, Ю.М. Лотман називає поняття, що «підриває» межі тексту, діалогом [13, с. 202–205]. Таким чином, текст є діалогічним; діалогічність тексту має відкритий характер: вона не обмежує смисл замкненим на собі самому тексті. «Не може бути ізольованого висловлювання, воно завжди передбачає попередні та наступні за ним висловлювання. Жодне висловлювання не може бути ані першим, ані останнім. Воно лише ланка в ланцюзі, та поза цим ланцюгом не може бути вивчене [7, с. 310]. Текст, що розуміється як (потенційний чи актуальний) діалог культур, відводить дослідника від єдності міфу та мови, смислу та слова, властивих традиційній, замкненій у собі культурі. Тим самим, відбувається релятивізація та децентралізація літературно-мовної свідомості, яка набуває вираженої рефлексивності; в ній суб'єкт постійно співвідносить себе з «іншим» та з «третім» [11, с. 100].

Таким чином, відношення текстів один до одного ґрунтуються, перш за все, на теорії інтертекстуальності, яка співвіднесена з *проблемою інтерпретації тексту*, що взаємозв'язує читача з іншим/іншими текстами. «Відсилання виконують роль «євокаційного фокусу»: в них – зазвичай! – смислова сторона вказаного тексту» [10, с. 177]. У цьому зв'язку, поняття інтертекстуальності асоціюється з розумінням М.М. Бахтіна як «діалог текстів» та є текстовою інтеракцією, що інтерпретує «історію та схиляє її до себе» [4, с. 443]. Інтертекстуально збагачене мовлення, що викликає відчуття *déjà vu*, звертається до текстів минулого, а значить, до історії мовленнєвої діахронії [14, с. 10].

Слово автора – це функціональна *діалектична єдність* «чужого» та «свого» *діалогу* з адресатом, новаторське, творче перетворення своєї думки, це – інтерпретація свого та чужого, перевтілення їх у новий текст, який змінює когнітивну діяльність адресата, а, можливо, відштовхне в ситуації критично налаштованого читача. «Інтертекстуальність доречно інтерпретувати як властивість тексту, через яке породження та сприйняття одного тексту залежить від знання інших текстів. Тому інтертекстуальність – це знання» [16, с. 152]. Мова йде про загальну картину світу, без якої комуніканти не спроможні зрозуміти один одного (незрозумілі жарти, наприклад, часто свідчать про відсутність яких-небудь фрагментів картини світу в свідомості адресата). Так, у слов'ян теща – вічний антипод зятя:

Встречаются два мужика. – Слышал, ты даже пива не пьешь. – Да, завязал. – А что? – Да понимаешь, сидим мы как-то с другом у тещи на могилке, «Очаковское» пьем...

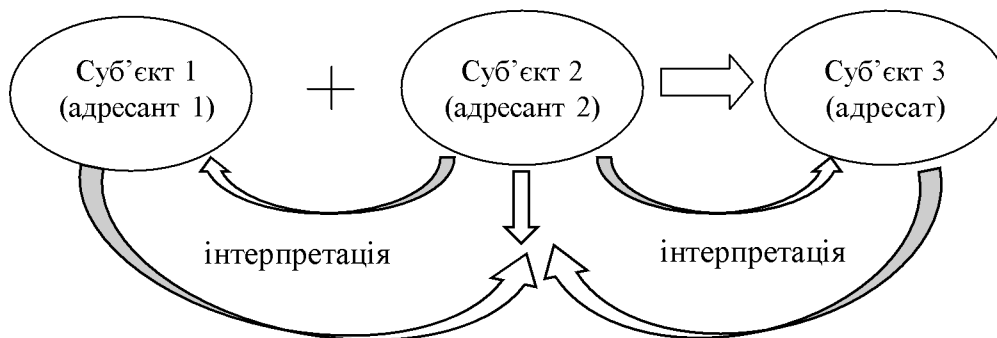
Тут треба знати рекламний слоган пивного бренду: «Очаковское» – *живительное* пиво.

Вивчення тексту як феномену культури надає можливість репрезентувати такі його властивості, як взаємозв'язок з іншими текстами як по верти-

калі (історичний, часовий зв'язок), так і по горизонталі (співіснування текстів у співвідношенні з соціокультурним простором) – у саморозвитку та протиріччі по відношенню один до одного. Діалогічні відносини забезпечують адекватність розуміння змісту тексту і виявляються на різних рівнях: композиційно-сюжетному, змістовому, словесному. Елементи «чужого» тексту дозволяють тісніше пов'язати сюжетний час твору з минулим і теперішнім, а також актуалізувати і укрупнити проблематику твору.

Інтертекстуальність є онтологічною властивістю культури, в основі якої перебуває поняття діалогізму (діалогу адресанта з адресатом за допомогою тексту); діалогізму як діалектичної взаємодії текстів і переосмислення діалогічних відносин у новому контексті. Дискурс розгортається в лінійній послідовності, яка визначає інтенціональну цілеспрямованість спілкування, його тематику, тональність, стиль. Лінійність дискурсу не означає простого руху вперед і зберігається у випадках інтертекстуальних, інтердискурсивних, циклічних або ризомних відношень [15, с. 11].

Діалогічні відносини тісно пов'язані з інтерсуб'єктивністю. Див. рис.:

Суб'єкт 2 інтерпретує текст суб'єкта 1, а суб'єкт 3 інтерпретує запозичені у суб'єктів 1 і 2 тексти. Відбувається діалогічний процес пізнання і тлумачення. Відповідно до принципу діалогізму при виявленні базових аспектів тексту виділимо два види інтертекстуальності: інтертекстуальність адресанта, що породжує інтертексти, та інтертекстуальність адресата, що виражається у здатності експлікувати та адекватно інтерпретувати зміст текстів з інтертекстуальними елементами. Таким чином, інтертекстуальність є, з одного боку, засобом створення діалогічної модальності адресанта

і, з іншого, – засобом виявлення модальності автора. Інтертекстуальне запозичення є концептуальним рішенням творчого плану. Суттєвим фактором є точка зору М.М. Бахтіна про інтерсуб'єктивність, що дозволяє розглядати інтертекстуальність як свідомий феномен: Номо Creans створює текст, включаючи інформацію про інші тексти і, вступаючи з ними в «контакт», додає нові текстові реалії, а сама мовна особистість стає «відображувачем» зв'язку поколінь та їх традицій. Номо Creans, таким чином, здатен кодувати і декодувати інтертекстуальні знаки і володіти «інтертекстуальною

енциклопедією» (У. Еко), «таблицею знань» (В.А. Кухаренко), «інтертекстуальним тезаурусом» (Н.А. Кузьміна). З точки зору авторської інтертекстуальності ступінь прецедентної щільності тексту розглядається як один з компонентів ідіостилію: вивчення слідів присутності найбільш важливих текстів у творах сучасних авторів сприяє виявленню закономірностей трансляції культури від покоління до покоління. Прецедентний феномен – знак ментальності. Він пов'язаний з ситуацією, особою, текстом та має яскраву аксіологічність. Прецедентні феномени часто обігруються в пародіюванні. У якості прихованого аргумента можуть виступати знання, уявлення, які однаково відомі і адресанту, і адресату. Прикладом слугує пародія В.І. Новікова, в якій імітується стиль наукового тексту Ю.М. Лотмана, використаного у відомій казці «Червоний Капелюшок», де «відрізок інформації» тексту-джерела розміщується у новий контекст, що створює новий змістовий простір:

«В многоуровневой иерархической структуре густого темного леса отчетливо выделяется оппозиция “Красная Шапочка – Серый Волк” с полной парадигмой противопоставлений (красное – серое, шапочка – хвост, хищность – вегетарианство, симпатичность – отвратительность). Здесь мы имеем дело не с одним текстом сказки, а по крайней мере с двумя поведенческими текстами, обусловленными различными социальными кодами и семиотическими нормами. Поведение Красной Шапочки отличается высокой структурной сложностью и семантической плюралистичностью. По отношению к своей мамушке она выступает как дочь, по отношению к бабушке – как внучка, а в аспекте связи с Серым Волком – как случайная знакомая. На протяжении сказки мы наблюдаем рост семиотичности, повышение социально-знаковой роли действий героини. Так, если поначалу она появляется как носитель корзины с пирожками, то, будучи съеденой Серым Волком, она предстает уже носителем высоких духовных идеалов (добавим, что ношение в быту шапочек красного цвета, по свидетельству ряда современников, воспринималось как знак известного вольномыслия). Было бы крайне ошибочно осуждать Красную Шапочку

за чрезмерную “разговорчивость,” за ту “откровенность,” с которой она передает Волку информацию о нахождении бабушки, о способе открывания двери. За всем этим стоит сознательная установка: Красная Шапочка пользуется контекстом непринужденной светской беседы для пропаганды среди серых волков новых, еще неизвестных им представлений и знаний. Что же касается поведения Серого Волка, то оно характеризуется крайней бедностью регуляторов, фатальной предсказуемостью процессов. Оно актуализирует, по сути дела, одну-единственную стратегию – пищеварительную. Анализ семиотической природы жестов и поступков, сложных отношений между текстом и внетекстовой реальностью дает основание определить поведение Красной Шапочки как хорошее, а поведение Серого Волка – как плохое».

У конвергенції двох текстів – навіть евристичне протиріччя між стилями (науковим та художнім), що експлікується рівнем знання адресата (інтерпретатора) у процесі діалектичного пізнання якісно нового (пародійного) тексту, що набув супертекстуальності – текстуальності комічного тексту.

Діалогічні відносини між текстами можуть являти собою своєрідний «кругообіг»: взаємозв'язок між текстами часто приводить до «діалогічного» колажування, гібридизації, бриколажу:

To be is to do. – Nietzsche.

Do be, do be, do be. – Frank Sinatra.

Do be or not do be. – Hamlet with a cold.

Конвергенція спостерігається у трансформованих прислів'ях, які стають гібридними каламбурами-блендами. Вони є досить популярною формою діалектико-діалогічної мовної гри, коли частина відомого прислів'я відсікається і до нього додається частина іншого прислів'я: *Better late than an apple a day* (Пор. *Better late than never* і *An apple a day keeps a doctor away*). Або так: *Late to bed, early to rise makes a fan radio-wise* (Пор. *Early to bed and early to rise makes a man healthy, wealthy and wise*), де використовується засіб портмону – перефразування і гібридизація, коли до відомого прислів'я додається новий зміст). Вторинний характер фразеологізму є джерелом для мовної гри адресанта з адресатом і створення комічного ефек-

ту. У цьому зв'язку наведемо цитату з роботи М.М. Бахтіна «К методологии гуманитарных наук»: «Нема ані першого, ані останнього слова, і нема обмежень діалогічному контексту (він іде у необмежене минуле та у необмежене майбутнє). Навіть *минулі*, тобто народжені в діалозі попередніх сторіч, змісти ніколи не можуть бути стабільними (раз і назавжди завершеними, закінченими) – вони завжди будуть мінятися (оновлюючись) у процесі наступного, майбутнього розвитку діалогу. У будь-який момент розвитку діалогу існують величезні, необмежені маси забутих змістів, але у певні моменти подальшого розвитку діалогу, у його перебігу вони знову згадаються та оживуть в оновленому (в новому контексті) виді. Нема нічого абсолютно мертвого, у кожного змісту буде своє свято відродження. Проблема *великого часу* [4, с. 373]. Діалектично багатшаровий і семіотично неоднорідний текст у відповідності до принципів протиріччя, взаємодії та саморозвитку здатен вступати у діалогічні відносини з культурним контекстом і з адресатом. «Виявляючи здатність конденсувати інформацію, він набуває пам'яті» [2, с. 284]. Разом з тим, текст виявляє таку властивість, як «самовиростаючий логос» (Геракліт). Діалектико-діалогічні відносини розвиваються між: а) адресантом і іншим (за М.М. Бахтіним), де текст виконує функцію повідомлення; б) між комунікантами та культурною традицією (у цій якості текст виявляє здатність до постійного діалогу); в) діалог з самим собою (самістю – [див. дет. 3, с. 10-29], де текст виступає медіатором, що сприяє удосконаленню особистості); г) діалог адресата з текстом, де останній стає «співрозмовником» адресата (пор. «Древня метафора «говорити з книгою» виявляється наповненою глибоким змістом» [2, с. 285]); д) діалог тексту з культурним контекстом – тут текст є повноправним учасником, джерелом чи отримувачем інформації.

Інтертекстуальність виступає як стратегія автора у побудові тексту на базі інших текстів/інтертекстом, як спосіб інтерпретації тексту, що залежить від загальнокультурного тезауруса адресанта, а також від спільних соціокультурних знань адресанта та адресата. У такому розумінні інтертекстуальність являє собою динамічний аспект побудови тексту, в основі якого – *онтологічний прин-*

цип гри, що дозволяє автору залучати свого читача до процесу активної спів-творчості шляхом гри. Про ігровий характер інтертекстуальності писала Н.А. Фатеева: «...у ланцюгу перетворень «текст у тексти» наростає ігровий початок інтертекстуалізації» [17, с. 14]. Така побудова «загострює момент гри у тексті: з позиції іншого способу кодування текст набуває рис підвищеної умовності, підкреслюється його ігровий характер» [13, с. 202–205]. Прикладом може слугувати вірш Є. Баратинського, у якому фраза «Меж мудрецами был чудак: «Я мыслю,» – пише він, – итак, я, несомненно, существую» стає до кінця зрозумілою при зверненні до відомої фрази Декарта «Мислю, отже, існую» (“Cogito ergo sum”). З точки зору інтертекстуальності, ця фраза-гра є способом породження власного тексту і ствердження своєї творчої індивідуальності через побудову (інтерпретацію, декодування) складної системи відносин з текстами інших авторів. Інтертекстеми, граючи з новим текстом, органічно вписуються в його нову тканину, несуть інформативне та структурно-формуєче навантаження. У структурному плані інтертекстема розбиває текст, у змістовому плані – розширює рамки інформаційного поля тексту, сприяє створенню його когерентності.

Основними механізмами *ігрової інтертекстуальної діяльності* виступають добре знайомі читачеві інтертекстеми – прецеденти – які вводяться до тексту, як правило, номінативним способом. Включення інтертекстом варіюється за розміром – від слова до цілих текстів, ступенем маркованості, функціями, а також особливостями введення до тексту елементів інших семіотичних систем, наприклад, інтермедіальності. В системі інтермедіальних зв'язків один художній код переводиться в інший, і на змістовому рівні здійснюється їх взаємодія – однак картина «словесна» не отожднюється з картиною «живописною» – відбувається інтерсеміотичний «переклад» живопису на мову прози. Інтермедіальність, таким чином, створює *поліфонізм* твору, розширює його змістовий простір, залучає читача до ігрової діяльності.

Специфіка людичних текстів полягає у тому, що ігрові маніпуляції охоплюють усі рівні організації, навіть виходячи за межі, набираючи форми інтертекстуальної, інтердискурсивної гри.

Активність авторської свідомості, що перетворює текст твору у багатоголосне діалогічне оповідання, можна розглядати як основу єдності комічного тексту, що містить інтертекстуальні елементи. Розуміння прецедентного феномену як ядерної частини спрямоване у комічному дискурсі на осягнення його комунікативного задуму та ілюкутивного змісту, в якому цей прецедент використовується. Такий прецедент наповнюється найрізноманітнішими відтінками комічності: іронією, гумором, сатирою і являє собою креативний елемент комічного дискурсу. Це можливо у тому випадку, коли загальне уявлення про прецедентний феномен стає «квантом» знання, яким володіють члени певної культурно-комунікативної спільноти. Прикладом може бути такий жарт:

Richard Gere was driving in his brand new car when suddenly he ran over a very pretty woman: "Julia, you can't get rid of your role still".

У цьому жарті робиться натяк на фільм «Pretty woman», у якому головні ролі грали Річард Гір і Джулія Робертс. Алюзія використовується в метафоричному значенні. Іншими прикладами комічного інтердискурсу є: а) реклама в сувенірному магазині: «Роги – чудовий подарунок з курорту», де пересікаються дві амбівалентні ситуації; б) впровадження в текст «метатексту» з іншої сфери (політичної, юридичної, медичної): “Do you swear to pull the tooth and nothing but the tooth?” Комічний твір передбачає діалогічну гру – гру двозначності, інконгруентності – створюється можливість інтерпретацій комічних текстів. Отже, основним прийомом виступає прийом дискурсивної інтерференції, або інтердискурсивності, у процесі якого відбувається змішування, пересікання, накладання дискурсів (суспільних ситуацій).

Цитування у комічному дискурсі фольклорних, літературних джерел, Біблії, кіно, пісенного мистецтва створює особливий, ігровий характер діалогічності. Як правило, ця «цитатація» умовна. Наприклад, фраза “It’s elementary, Watson” є псевдоцитатою, вдалим винаходом анонімних авторів, тому що у творах Артура Конан Дойля ця фраза не фігурує. Мистецтво переконувати за допомогою прецедентності базується на вмінні обирати потрібний інтертекст – квазісинонім.

Інтертекстуальні діалогічні відносини у гуморі часто побудовані на грі слів, що створює діалек-

тичний взаємозв’язок щойно створеного тексту/фрази і попереднього, наприклад: *Победителей не сажают. Тоскующий пьет до дна. Долгое время был невытрезвой. Соловья баксами не кормят! Какая же свадьба без буяна! Пенсия не позволяла жевать лучшего... Сессиально озабоченный студент. Бальзамовский возраст. Каждый человек – кузнечик своего счастья. Ученые свет, а неученых – тьма.* У цьому випадку використовується прийом трансформації, який у новому контексті отримує ігрове, комічне, звучання. У процесі розвитку діалогу всі змісти змінюються: створюється перекомпозиція, що становить нову діалектичну єдність і рух у часі. Ці інтертексти є аттракторами, що привертають увагу адресата.

Концепція діалогу М. М. Бахтіна – це методологія науково-гуманітарного мислення та світогляду, яка пов’язана з *когнітивними аспектами* інтертекстуальності: 1) інтерпретацією адресатом (розумінням, пізнанням); 2) когнітивними механізмами прирощування смислу в світлі інтертекстуальності; 3) когнітивними механізмами інконгруентності; 4) когнітивними механізмами реверсивності; 5) фреймовою інтерференцією та рефреймінгом; 6) герменевтичним коментарем, тлумаченням як способом читання чи дешифровки текстів; 7) динамічною моделлю інтерпретації, що працює на основі механізму асоціативності, смислопродуктивності тексту; 8) установками на синтез: прецедент тексту плюс новий текст як властивість сучасного індивідуального стилю; 9) семіотичним переосмисленням прецеденту тексту в новому середовищі.

Діалектичні принципи протиріччя, взаємозв’язку, саморозвитку, відображення та творчої активності суб’єкта доповнюють, збагачують і розвивають концепцію діалогізму, яка є значущим відкриттям великого Майстра, що підвів до розуміння «діалогу культур» на рівні мови і мовленнєвої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архипов И.К. Полифония мира, текст и одиночество познающего сознания / И.К. Архипов // *Studia Linguistica Cognitiva*. – Вып. 1. Язык и познание: Методологические проблемы и перспективы. – М. : Гнозис, 2006. – С. 157–171. 2. Бабенко Л.Г. Лингвистический анализ художественного текста. Теория и практика : Учебник; Практикум / Л.Г. Бабенко, Ю.В. Казарин ; [2-е изд.]. – М. : Флинта : Наука,

2004. – 496 с. 3. Батори А. Диалогическая самость: исследование и применение / А. Батори; [пер. с англ. Бак В., Олеш П., Пучальска-Василь М.] // Реконструкция субъективной реальности. Психология и лингвистика. – Х. : Изд-во Гуманитарный Центр (О.В. Савченко), 2010. – С. 10–29. 4. Бахтин М.М. К методологии гуманитарных наук / М.М. Бахтин. – М. : Художественная литература, 1975. – 502 с. 5. Бахтин М.М. Проблема текста в лингвистике, филологии и гуманитарных науках: опыт философского анализа / М.М. Бахтин // Русская словесность: Онтология; [под ред. проф. В.П. Нерознака]. – М., 1997. – С. 227–249. 6. Бахтин М.М. Проблема текста в лингвистике, филологии и других гуманитарных науках. Опыт философского анализа / М.М. Бахтин // Эстетика словесного творчества. – М. : Искусство, 1979. – С. 281–307. 7. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества / М.М. Бахтин. – М. : Искусство, 1979. – С. 259–311. 8. Богин Г.И. Диалогичность текста как переизбыточность схем действия писателя и читателя / Г.И. Богин // Бахтинские Чтения. Философские и методологические проблемы гуманитарного познания : сб. – Орел : Изд-во ОГТРК, 1994. – С. 121–130. 9. Горский Д.П. Краткий словарь по логике / Д.П. Горский, А.А. Ивин, А.Л. Никифоров; [под ред. Д.П. Горского]. – М. : Просвещение, 1991. – 208 с. 10. Земская Ю.Н. Теория текста : учеб. пособие / [Ю.Н. Земская, И.Ю. Качесова, Л.М. Комиссарова и др.]; под ред. А.А. Чувакина; 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Флинта : Наука, 2010. – 224 с. 11. Касавин И.Т. Текст. Дискурс. Контекст. Введение в социальную эпистемологию языка / И.Т. Касавин. – М. : «Канон» РООН «Реабилитация», 2008. – 544 с. 12. Колегаева И.М. Текстовая парадигма: МИКРО-, МАКРО-, МЕГА-, ГИПЕР- и просто текст / И.М. Колегаева // Записки з романо-германської філології. – Одеса : Фенікс, 2008. – Вип. 20. – С. 70–79. 13. Лотман Ю.М. Семиотика культуры и понятие текста / Ю.М. Лотман // Русская словесность: Онтология; [под ред. проф. В.П. Нерознака]. – М., 1997. – С. 202–205. 14. Москвин В.П. Интертекстуальность: Понятийный аппарат. Фигуры, жанры, стили; [изд. 2-е]. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2013. – 168 с. 15. Самохіна В.О. Жарт у сучасному комунікативному просторі Великої Британії і США: текстуральний та дискурсивний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. доктора філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / В.О. Самохіна. – Київ, 2010. – 36 с. 16. Самохіна В.А. Шекспировская феноменология как интертекстовая реальность / В.А. Самохіна // Записки з романо-герман-

ської філології; [ред. І.М. Колегаева]. – Вип. 1 (34). – Одеса : КП ОМД, 2015. – С. 151–157. 17. Фатева Н.А. Интертекст в мире текстов: Контрапункт интертекстуальности / Н.А. Фатева; [изд. 2-е, испр.] – М. : КомКнига, 2006. – 280 с.

REFERENCES

- Arhipov, I.K. (2006). Polifoniya mira, tekst i odinochestvo poznayuschego soznaniya [Polyphony of the world, text and loneliness of cognizing mind] *Studia Linguistica Cognitiva. Yazyik i poznanie: Metodologicheskie problemy i perspektivy – Studia Linguistica Cognitiva. Knowledge and understanding: Methodological problems and perspectives*. Moscow: Gnozis, 157-171 (in Russian)
- Babenko, L.G. (2004). *Lingvisticheskiy analiz hudozhestvennogo teksta [Linguistic analysis of poetic text]*. Moscow: Flinta Nauka (in Russian)
- Bahtin, M. (1975). *K metodologii gumanitarnykh nauk. [Methodology of humanic sciences]*. Moscow: Hudozhestvennaya literatura. (in Russian)
- Bahtin, M. (1979). *Estetika slovesnogo tvorchestva [Esthetics of world creativity]*. Moscow: Moscow Publ. (in Russian)
- Bahtin, M. (1979). Problema tekstu u lingvistici, filologii ta inshih gumanitarnih naukah. Opyt filosofskogo analiza [Problem of text in linguistics, philology and other humanitarian sciences. Experience of philosophical sign]. *Antologiya svitovoi literaturno-kritichnoi dumki – Anthology of world literary-critical thought of the twentieth century*. Lviv: Litopis, 389-421. (in Russian)
- Bahtin, M. (2002). Problema tekstu u lingvistici, filologii ta inshih gumanitarnih naukah. Slovo. Znak. Diskurs [Problem of text in linguistics, philology and other humanitarian sciences. World. Sign. Discourse]. *Antologiya svitovoi literaturno-kritichnoi dumki – Anthology of world literary-critical thought of the twentieth century*. Lviv: Litopis, 389 – 421. (in Russian)
- Batori, A. (2010). *Dialogicheskaya samost: issledovanie i primeneniye. Rekonstrukciya subektivnoy realnosti. Psihologiya i lingvistika [Dialogic self: research and usage. Rekonstruction of subjective reality. Psychology and Linguistics]*. Kharkiv: Gumanitarnyy Centre. (in Russian)
- Bogin, G.I. (1994). Dialogichnost teksta kak perevyirazhennost shem deystvovaniya pisatelya i chitatelya [Dialogue of the text as extra-expression of the scheme's of the writer's and reader's activity]. *Bahtinskie Chteniya – Bahtin Readings*. Orel: OGTRK Publ, 121-130 (in Russian)

- Fateeva N.A. (2006). *Intertekst v mire tekstov: Kontrapunkt intertestualnosti*. [Intertext in the world of text: contrapunkt of intertextuality]. Moscow: KomKniga. (in Russian)
- Gorskiy, D.P. (1991). *Kratkiy slovar po logike*. [Short vocabulary of logics]. Moscow: Prosveschenie. (in Russian)
- Kasavin, I.T. (2008). *Tekst. Diskurs. Kontekst. Vvedenie v sotsialnuyu epistemologiyu yazyk* [Text. Discourse. Context. Introduction into social epystem of the language]. Moscow: «Kanon» ROON «Reabilitatsiya». (in Russian)
- Kolegaeva, I.M. (2008). Text optimization: MIKRO-, MAKRO-, MEGA-, GIPER- text. *Zapiski z romano-germanskoYi flologIYi – Notes on Roman-German Philology*, 20, 70-79.
- Moskvin, V.P. (2013). *Intertextuality: References. Figures. Genres and styles*. Moscow: Knizhnyiy dom «LIBROKOM».
- Samohina, V.A. (2013). *Sovremennaya angloyazychnaya shutka* [Modern English language joke]. Kharkiv: HNU im. V.N. Karazina. (in Russian)
- Zemskaya, Y.N. (2010). *Teoriya teksta*. [Theory of the text.] Moscow: Flinta: Nauka. (in Russian)